

ЕТНОГРАФСКИ
ИНСТИТУТ САНУ

ГЛАСНИК

**Етнографског
института
САНУ**

LXIV(2)

Београд 2016.

ГЛАСНИК ЕТНОГРАФСКОГ ИНСТИТУТА САНУ LXIV (2)

BULLETIN OF THE INSTITUTE OF ETHNOGRAPHY SASA LXIV (2)

INSTITUTE OF ETHNOGRAPHY SASA

BULLETIN

OF THE INSTITUTE OF ETHNOGRAPHY

LXIV

No. 2

Editor-in-chief:

Prof. dr. Dragana Radojičić (Institute of Ethnography SASA)

Editor:

Dr. Srđan Radović (Institute of Ethnography SASA)

International editorial board:

Dr. Milica Bakić-Hayden (University of Pittsburgh), dr. Ana Dragojlović (University of Melbourne), prof. Peter Finke (University of Zurich), prof. Karl Kaser (Karl-Franzens University, Graz), dr. Gabriela Kilianova (Institute of Ethnology of the Slovak Academy of Sciences, Bratislava), prof. Kjell Magnusson (University of Uppsala), prof. Marina Martynova (Institute of Ethnology and Anthropology Russian Academy of Science, Moscow), dr. Ivanka Petrova (IEFSEM – Bulgarian Academy of Sciences, Sofia), dr. Tatiana Podolinska (Institute of Ethnology of the Slovak Academy of Sciences, Bratislava), dr. Jana Pospíšilova (Institute of Ethnology of the Czech Academy of Sciences, Brno), dr. Ines Prica (Institute of Ethnology and Folklore Research, Zagreb), dr. Ingrid Slavec Gradišnik (Institute of Slovenian Ethnology RC SASA, Ljubljana).

Editorial board:

Dr. Gordana Blagojević (Institute of Ethnography SASA), dr. Ivan Đorđević (Institute of Ethnography SASA), prof. Ildiko Erdei (Faculty of Philosophy, Belgrade), prof. Ljiljana Gavrilović (Institute of Ethnography SASA and Faculty of Philosophy, Belgrade), dr. Jelena Jovanović (Institute of Musicology SASA, Belgrade), dr. Aleksandra Pavičević (Institute of Ethnography SASA), dr. Lada Stevanović (Institute of Ethnography SASA and Faculty of Media and Communications, Belgrade), academician Gojko Subotić (Serbian Academy of Sciences and Arts).

Advisory board:

Prof. Jelena Đorđević (Faculty of Political Sciences, Belgrade), prof. Maja Godina Golija (Institute of Slovenian Ethnology RC SASA, Ljubljana), dr. Renata Jambrešić Kirin (Institute of Ethnology and Folklore Research, Zagreb), dr. Miroslava Lukić-Krstanović (Institute of Ethnography SASA), dr. Mladena Prelić (Institute of Ethnography SASA), prof. Ljupčo Risteski (Faculty of Natural Sciences and Mathematics, Skopje), prof. Lidija Vujačić (Faculty of Philosophy, Nikšić), prof. Bojan Žikić (Faculty of Philosophy, Belgrade).

Secretary:

Marija Đokić (Institute of Ethnography SASA)

BELGRADE 2016

ЕТНОГРАФСКИ ИНСТИТУТ САНУ

ГЛАСНИК

ЕТНОГРАФСКОГ ИНСТИТУТА

LXIV

свеска 2

Главни и одговорни уредник:

Проф. др Драгана Радојичић (Етнографски институт САНУ)

Уредник:

Др Срђан Радовић (Етнографски институт САНУ)

Међународни уређивачки одбор:

Др Милица Бакић-Хејден (Универзитет у Питсбургу), др Ана Драгојловић (Универзитет у Мелбурну), проф. др Петер Финке (Универзитет у Цириху), проф. др Карл Казер (Универзитет у Грацу), др Габриела Килианова (Етнолошки институт САВ, Братислава), проф. др Шел Магнусон (Универзитет у Упсали), проф. др Марина Мартинова (Институт етнологије и антропологије РАН, Москва), др Иванка Петрова (ИЕФЕМ – БАН, Софија), др Татиана Подолинска (Етнолошки институт САВ, Братислава), др Јана Поспишилова (Етнолошки институт АН ЧР, Брно), др Инес Прица (Институт за етнологију и фолклористику, Загреб), др Ингрид Славец Градишник (Институт за словеначку етнологију ЗРЦ САЗУ, Љубљана).

Уређивачки одбор:

Др Гордана Благојевић (Етнографски институт САНУ), др Иван Ђорђевић (Етнографски институт САНУ), проф. др Илдико Ердеи (Филозофски факултет у Београду), проф. др Љиљана Гавриловић (Етнографски институт САНУ и Филозофски факултет у Београду), др Јелена Јовановић (Музиколошки институт САНУ), др Александра Павићевић (Етнографски институт САНУ), др Лада Стевановић (Етнографски институт САНУ и Факултет за медије и комуникације, Београд), академик Гојко Суботић (Српска академија наука и уметности).

Издавачки савет:

Проф. др Јелена Ђорђевић (Факултет политичких наука, Београд), проф. др Маја Година Голија (Институт за словеначку етнологију ЗРЦ САЗУ, Љубљана), др Рената Јамбрешић Кирић (Институт за етнологију и фолклористику, Загреб), др Мирослава Лукић-Крстановић (Етнографски институт САНУ), др Младена Прелић (Етнографски институт САНУ), проф. др Љупчо Ристески (Природно-математички факултет, Скопље), проф. др Лидија Вујачић (Филозофски факултет у Никшићу), проф. др Бојан Жикић (Филозофски факултет у Београду).

Секретар уредништва:

Марија Ђокић (Етнографски институт САНУ)

БЕОГРАД 2016.

Издавач:
ЕТНОГРАФСКИ ИНСТИТУТ САНУ
Кнез Михаилова 36/IV, Београд, тел. 011-2636-804
e-mail: eisanu@ei.sanu.ac.rs
Мрежна страница часописа: www.etno-institut.co.rs

Publisher:
INSTITUTE OF ETHNOGRAPHY SASA
Knez Mihailova 36/IV, Belgrade, phone: 011-2636-804
e-mail: eisanu@ei.sanu.ac.rs
Journal's web page: www.etno-institut.co.rs

Лектор:
Ивана Башић

Превод:
Дамјан Југовић Спајић
Јелена Бојовић
аутори текстова

Дизајн корица:
Горан Витановић

Техничка припрема и штампа:
Академска издања, Београд

Тираж:
300 примерака

Примљено на 8. седници Одељења друштвених наука САНУ одржаној 18. октобра 2016. године,
на основу реферата академика Димитрија Стефановића.
Accepted for publication at the 8th meeting of the Department of Social Sciences SASA on October 18th
2016, based the report of academician Dimitrije Stefanović.

Штампање публикације финансирано је из средстава
Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије
Printing of the journal was funded by the Ministry of Education, Science and Technological
Development of the Republic of Serbia

Гласник Етнографског института САНУ излази три пута годишње и доступан је и индексиран у
базама: DOAJ (Directory of Open Access Journals), ERIH PLUS (European Reference Index for the
Humanities), SCIndeks (Српски цитатни индекс), Ulrich's Periodicals Directory, NSD (Norsk
samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS – Norwegian Social Science Data Service), CEEOL (Central
and Eastern European Library).

The Bulletin of Institute of Ethnography SASA is issued three times a year and can be
accessed in: DOAJ (Directory of Open Access Journals), ERIH PLUS (European Reference In-
dex for the Humanities), SCIndeks (Srpski citatni indeks), Ulrich's Periodicals Directory, NSD
(Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS – Norwegian Social Science Data Service),
CEEOL (Central and Eastern European Library).

Садржај
Summary

I
Научни радови
Scientific Papers

Тема броја – Фудбал у антропологији и другим хуманистичким наукама (ур. Иван Ђорђевић)

Topic of the Issue – Football in Anthropology and Other Humanities (ed. Ivan Đorđević)

- Иван Ђорђевић, *Фудбал у антропологији и другим хуманистичким наукама* 211-216
Ivan Đorđević, *Football in Anthropology and Other Humanities*
- Дејан Зеџ, *Кратак осврт на појаву фудбалских навијача у Краљевини СХС/Југославији* 217-238
Dejan Zec, *A Brief Overview on the Emergence of Football Fans in the Kingdom of SCS/Yugoslavia*
- Бојан Жикић, *Рекреативни (мали) фудбал у Београду: маскулинитет средовечних мушкараца* 239-256
Bojan Žikić, *Recreational Football in Belgrade: Masculinity of Middle-Aged Men*
- Тибор Комар, *Идентитет, nogomet i hrvatski reprezentativci iz dijaspore* 257-272
Tibor Komar, *Identity, Football and Croatian National Team Members from the Diaspora*
- Озрен Бити, *Хрватска фановска сцена: nogomet u televizijskim reklamama за pivo* 273-289
Ozren Biti, *Croatian Fan Scene: Football in Television Beer Commercials*
- Горан Павел Шантек, Дино Вукушић, *'Ово је Динамо!' – Феномен Фудзал Динама као алтернативног навијачког клуба* 289-302
Goran Pavel Šantek, Dino Vukušić, *This is Dinamo!' – The Phenomenon of Futsal Dinamo as an Alternative Fan Club*
- Андреј Ходџес, *The Left and the Rest? Fan Solidarities and Cosmologies – Celtic's Green Brigade and Dinamo Zagreb's Bad Blue Boys* 303-319
Andrew Hodges, *The Left and the Rest? Navijačke космологије и везе између Селтикових и Динамових навијачких група*

Varia

- Дуња Њаради, *Између уметности покрета и науке о телу: кратка историја антропологије плеса* 323-337
Dunja Njaradi, *Between Art of Movement and Science of Body: Short History of Anthropology of Dance*
- Гордана Благојевић, *Пурим: трансформација функције празника у животу београдске јеврејске заједнице* 339-361
Gordana Blagojević, *Purim: Transformation of the Role of the Holiday in the Life of Belgrade Jewish Community*
- Марина Матић, *Економски живот манастира Савина у XVIII веку* 363-374
Marina Matić, *Economic Life of Savina Monastery in the XVIII Century*
- Лада Стевановић, *Верски и световни модели моћи остварени кроз погребни ритуал: античке парадигме* 375-387
Lada Stevanović, *Religious and Secular Models of Power Achieved through Funeral Ritual: Ancient Paradigms*
- Станислав Р. Станковић, Ивана С. Башић, *Пустоодна светлост. Оглед о четири кретања Христифора Црниловића* 389-403
Stanislav R. Stanković, Ivana S. Bašić, *Pustoodna Svetlost. An Essay on Four Directions of Christiphor Crnilovich*
- Бранко Ћупурдија, *Трагови друштвеног живота у бећарцима из Дрежнице* 405-420
Branko Ćupurdija, *Traces of Social Life in Bećarci from Drežnica*
- Ана Вукмановић, *Вода у обредним песмама годишњег циклуса* 421-432
Ana Vukmanović, *Water in Oral Songs of the Year Cycle*

II

Научна критика и полемика Discussion and Polemics

- Сања Златановић, *Холокауст: процеси идентификације и меморијализације. Поводом нових издања Института за етнологију Словачке академије наука (III)* 433-438
- Љиљана Гавриловић, *О вирцима поново. С разумевањем и емпатијом* 438-440
- Милан Томашевић, *Антропологија нових простора* 440-443
- Милена Ж. Жикић, *Истраживачки дometи Николе Вулића* 443-448

slijed poprima obilježje konteksta i postaje važan komparativni korpus životnih prilika koje su pojedinu devojkicu doveli do takvog statusa" (исто: 198). Атипично за уобичајену етнографску грађу, сваки поједини сегмент овог материјала говори о индивиду (често са познатим именом и презименом, што је у неким случајевима праћено и фотографијом), јасно дефинисаној у времену и простору, те се тако разликује од уобичајеног етнографског/антрополошког информанта, за кога се обично препоручује, или чак захтева прикривање личног идентитета. Огроман посао сакупљања и систематизације ове грађе, у којој је свака поменути вирцини означена бројем, те се тако може пратити ко је све и када писао о појединим познатим случајевима, бесконачно олакшава посао свим будућим истраживачима заинтересованим не само за конкретно питање вирцини, него и за балканска родовска друштва уопште, али пружа и могућност да се добију потпуно нови увиди и поставе нека нова питања, која је било тешко сагледати на основу досадашње распршене грађе.

Посебна, иако потпуно секундарна и вероватно ненамеравана вредност ове књиге јесте предочавање могућности враћања "класичним" темама, обрађиваним у различитим временима и различитим научним приступима, и добијање резултата који су веома вредни, не само за разумевање неких минулих времена, већ и нашег данашњег. У време када је "културно наслеђе" постало топ-тема на најразличитијим научним, професионалним и јавно-политичким нивоима, враћање наслеђу сопствене дисциплине и његово читање у новом кључу пружа могућности потпуно другачијег сагледавања ствари и односа, за које се обично мисли да су потпуно јасни, готово подразумевајући. У том смислу је *Загонетка вирцине* Јелке Винце Палуа сјајан пример, на који се има смисла угледати.

Љиљана Гавриловић

Антропологија нових простора

Љиљана Гавриловић. *Стварније од стварног. Антропологија Азерота*
Београд: Етнографски институт САНУ. 2016.

У издању Етнографског института САНУ објављен је пионирски рад домаће антропологије посвећен освајању једног новог поља истраживања и разумевању дигиталних култура које настају у оквиру светова великих мрежних видео игара. Књигом *Стварније од стварног. Антропологија Азерота*, др Љиљана Гавриловић одводи нас у виртуелни свет Азерота, синтетичког просторства креираног у оквиру видео игре *World of Warcraft* и пружа нам етнографију културе која се развија у њему. У најкраћем, рад је корисно посматрати из две перспективе, теоријско-методолошке, која нас упознаје са особеностима истраживања виртуелних светова, односно из чисто етнографске перспективе, која нас упознаје са дигиталном културом *WoW*-а.

Прво поглавље књиге *Одлазак у Азерот*, посвећено је увођењу читаоца у антрополошку димензију света видео игара. Предочен је доминантан јавни

дискурс који се ослања на технофобију и креирање моралне панике у вези са „зависношћу“ и дигиталним просторима. Устаљену стигматизацију играча ауторка тумачи доминацијом утилитаристичког рационализма, оријентисаног ка учинковитости, ефикасности и профиту, као јединим мерилима успеха, вредности и среће. Са друге стране, истакнута је отвореност дигиталних култура за научнике из најразличитијих делова света, који равноправно партиципирају у истраживањима. Такође, актуелизовано је и пуно значење *дељене антропологије* и предочен је значај пуне партиципације у друштву проучаване заједнице, односно учествовање у једној од синтетичких култура са којом се дели знање о свету и разумевање односа који у њему постоје.

Друго поглавље књиге, *Нови простори, нова истраживања*, посвећено је упућу на необичне позиције и проблеме везане за проучавање дигиталних светова. Нарочито је истакнуто да дизајнирање истраживања, прикупљање и анализа података у великим мрежним играма и међу људима који стварају сопствену културу у њима, баштини антрополошко методолошко наслеђе посматрања са учествовањем, као дистинктивну карактеристику читаве дисциплине. Етнографија дигиталних култура не одудара од стандардне етнографије која се бави превођењем и тумачењем светова „других“. Ослањајући се на радове Џорџа Маркуса, Клифорда Герца, Вилијема Бејнбрица, Едварда Кастронове, као и на важан приручник за истраживање дигиталних култура који су приредили Том Белстроф, Бони Нарди, Силија Пирс и Т. Л. Тејлор, Љиљана Гавриловић нам предочава богатство могућности коришћења виртуелних светова као извора антрополошких увида, теорија и знања. Ослањајући се на сопствено играчко искуство, вишегодишњи боравак у свету „Других“, ауторка креира сопствену етнографију Азерота и његову интерпретацију.

Трећи сегмент рада, *О терминологији или: пиши као што говориш*, директно се бави проблемима језика који користе играчи видео игара. Ауторка нас подсећа на својеврстан „играчки есперанто“ који је разумљив само инсајдерима, док за непосвећене и неупућене посматраче најчешће остаје непробојна тврђава. Поред тога, истакнута је важност прилике да играчи у потпуности искажу сопствене идентитете, оне које не крију под маскама свакодневног, а управо је то моменат када виртуелне културе својим носиоцима пружају могућност да буду „стварнији од стварног“. То је простор у коме људи бивају оно што желе да буду, да се представе онаквима каквима се заиста осећају.

Љиљана Гавриловић се у четвртном поглављу, *Синтетички/виртуелни/дигитални светови* бави заштитом дигиталног културног наслеђа, како оног које дефинише постојање видео игара, тако и оног које настаје унутар синтетичких светова. Наведено је да су виртуелни светови социјалне конструкције и основ за настанак нових типова заједница које су једнако стварне као све друге групе реалног света (61). Такође, ауторка преиспитује и оспорава устаљене стереотипе о корисницима видео игара, нарочито неоправдану претпоставку да је то забава белих, мушких тинејџера из добростојећих породица. Исто тако, истакнут је читав низ проблема везаних за заштиту дигиталног културног наслеђа, односно изазова на које треба одговорити у разумевању култура које се налазе у непрекидној промени, а стварају их изузетно хетерогене групе. Чување таквог наслеђа подразумева темељно преиспитивање установљених модела избора онога што се сматра вредним, као и пуну демократизацију те заштите.

Пето поглавље, *WOW универзум: нимало нестваран*, представља увод у етнографски приказ света игре. Ауторка нас темељно упознаје са Азеротом и правилима која дефинишу *World of Warcraft* и објашњава нам да основну популацију представљају припадници Хорде и Алијансе. Обе групе окупљају различите аватаре, ликове који учествују у игри, односно Орке, Тролове, Људе и Патуљке, а играчи обављају најразличитије задатке, након чега стичу вештине уз помоћ којих напредују кроз игру.

Поглавље *Социјализација и друге аутоетнографске цртице* представља етнографију Азерота грађену на основу вишегодишњег играчког искуства. Ауторка нас упознаје са сопственим дневним играчким рутинама, правилима игре и начином њеног функционисања, као и са искуствима и задовољством које произилази из играња. Са друге стране, предочен је потенцијал индустрије игара као средства којим се може проблематизовати, ако већ не угрозити, постојећи економски систем. Ослањајући се на Едварда Кастронову, Љиљана Гавриловић гаји наду да би свет дигиталних игара могао да одигра сопствену улогу у трансформацији постојећих глобалних друштвених односа. Напокон, скренута је пажња на важност концепта ескапизма, који се најчешће разматра у контексту видео игара. Сматра се да су оне средство отуђења и повлачења у свет у коме се играчи осећају далеко пријатније него у реалном свету. Гавриловић и Кастронова истичу да ескапизам не представља ништа лоше и да чини сушту супротност утилитаристичком рационализму савременог света оријентисаног ка профиту, који нас све тумачи као статистичке елементе, а управо то је оно што га чини „опасним“.

Последње поглавље, *Виртуелни занати*, бави се стицањем неопходних знања и могућности за напредак у Азероту. Поред тога, ауторка скреће пажњу на значај романтичарског наслеђа у поимању последица глобалне индустријализације, као и на важност Толикинових мотива и идеја за фантазијске наративе видео игара, па тако и за однос према занатима. Побуна против модерног света, тешке индустрије и грамзивог капитала има једну од пресудних улога у разумевању популарности, значаја и вредности дигиталних култура видео игара.

На самом крају, у поглављу *Одлазак у Азерот као прелаз преко границе*, Љиљана Гавриловић закључује да мрежне игре са великом бројем играча (MMORPG) својим корисницима пружају могућност да одаберу и дефинишу сопствене идентитете, ослобођени било каквих условљености и обавеза, а то је израз како ескапизма, тако и ултимативне слободе. Егзодус играча у синтетичке светове сведочи о чињеници да су они „стварнији од стварног“, оног реалног у коме остају они који недовољно схватају игре. Ауторка закључује да светови видео игара постају простор у којма се води битка за појединачне личне слободе, за право да се бира лична судбина. У дигиталним световима безбројних видео игара, сваки појединац уз свог аватара може да пронађе сопствено место под сунцем, синтетичким, и може се надати вечности, виртуелној. Иако ауторка истиче чињеницу да светови видео игара нису стварни, подсећа нас да играчка искуства и доживљаји јесу истински, а то би могао да буде први корак ка промени физичког, реалног и неумољивог света који насељавамо.

Књига *Стварније од стварног – антропологија Азерота* за домаћу науку представља пионирско настојање у представљању и дисциплинарном промишљању једне озбиљне нише глобалне културе која је одавно прерасла обим

поткултурног покрета. Књига пружа глас огромном броју људи којима су видео игре изузетно важне, а најчешће се карактеришу као „незреле дангубе“. Заступање појединаца који се повлаче пред невољама свакодневице и одлазе у дигиталне светове, фантазијске наративе и синтетичке културе, представља суочавање са ескапизмом и добровољним изгнанством из стварности, као једном од важних карактеристика живота XXI века. Књига Љиљане Гавриловић отвара простор у коме је могуће разумети људе који вапе за забавом, идентитетом и пуном слободом духа. Књигу је неопходно прочитати како не бисмо заостали у схватању света који се развија непосредно пред нашим очима, а опет тако далеко, попут култура Далеких и Других. Уз етнографију Азерота, та другост значајно је приступачнија и ближа.

Милан Томашевић

Истраживачки домети Николе Вулића

Ирена Љубомировић, *Никола Вулић – историчар антике*
 Ниш : Филозофски факултет, 2013 (Ниш : Scero print)

„Извесно је да је Вулић као припадник малобројне генерације класичних филолога модерног правца поставио основе научног рада код нас у области историје старог века, епиграфике и археологије.“

Године 2013. љубитељи писане речи, посебно античке историје, имали су прилику да се упознају како са животом тако и са истраживачким опусом истакнутог српског и светски признатог историчара антике Николе Вулића. Захваљујући издању Филозофског факултета у Нишу, у оквиру библиотеке Студије, а по препоруци проф. др Данијеле Стефановић, проф. др Еме Миљковић и доц. др Снежане Ферјанчић, историја је постала богатија публикацијом, *Никола Вулић – историчар антике*. На 265 страница ауторка књиге Ирена Љубомировић нас упознаје са значајним резултатима једног од наших међународно најпризнатијих научника свога времена. „Реч је о истраживачу чији су радови утемељили методолошке принципе критичког изучавања у области историје старог века, епиграфије и археологије.“

Истраживачки опус И. Љубомировић, иначе доценткиње на Филозофском факултету у Нишу за ужу научну област Историја старе Грчке и хеленистичког света и Историја старог Рима (Допринос Николе Вулића античкој епиграфици Србије, *Зборник Матице српске за класичне студије* 13/2011, 231–245; Археолошка истраживања Николе Вулића на територији Македоније, *Весник: часопис за историју, музеологију и уметност* 38/2011, 53–64; *Сарадња Николе Вулића са Народним музејом у Нишу*, Ниш и Византија X, Ниш 2012, 503–511; Никола Вулић о Хомеру и "Хомерском питању", *Међународни симпозијум "Антика, савремени свет и рецепција античке културе"*, Београд–Сремска Митровица 9–11.09.2011; Археолошка истраживања Николе Вулића у југоисточној Србији, *Етно-културолошки зборник*, Књига XVI/2012, 39–46.),

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

39(05)

Гласник Етнографског института = Bulletin of the Institute of Ethnography /

главни и одговорни уредник Драгана Радојичић. – Књ. 1, бр 1/2 (1952) –
Београд : Етнографски институт САНУ (Кнез Михаилова 36/IV), 1952 –
(Београд : Академска издања). – 24 cm

Три пута годишње. - Друго издање на другом медијуму: Гласник
Етнографског института САНУ (Online) = ISSN 2334-8259

ISSN 0350-0861 = Гласник Етнографског института

COBISS. SR-ID 15882242